

Značenje Kunovečke bune 1903.

(UZ 75. OBLJETNICU KRVAVIH
DOGAĐAJA U KUNOVCU)

I.

Kunovečka buna 1903. godine sastavni je dio općeg hrvatskog narodnog pokreta, koji je prvenstveno zahvatio seljaštvo, od Drave do Jadrana. Prema tomu, revolucionarno, buntovno držanje seljaštva u ovom malom mjestu kraj Koprivnice, ne može se promatrati i razjašnjavati sasvim odvojeno od tadašnjih općih gibanja u Hrvatskoj i dvojnoj habsburškoj monarhiji. S druge strane, činjenica je da svi ti buntovi u pojedinim mjestima širom Hrvatske nisu bili čvršće organizirani niti međusobno povezani, pa svaka pobuna, svaki događaj predstavlja određenu zasebnu cjelinu.

Franjo Supilo tada piše: »Nije bilo hrvatskoga mjesta i mjestanca u kome se narod nije digao na način kako je znao i umio da dade oduška svojim i Hrvatske jadima. Hiljade ljudi ležalo je u tamnicama; žene su se u nekim prigodama upravo odlikovale: izbilo je u pojedincima upravo sjajnih primjera zauzetnosti i požrtvornosti; može se reći čitav narod je ustao da vapi proti podložništvu svome«.

Analiza narodnog pokreta u Hrvatskoj 1903. (kao i spontanog bunta seljaštva širom Međimurja 1918.), nedvojbeno dokazuje da je narod ustao prvenstveno protiv svake eksploatacije i porobljavanja, dakle, da je taj **pokret ponajprije imao klasni karakter**. Uz opću eksploataciju, tadašnji režim bana Dragutina Khuena Hedervaryja odlikovao se općim prodorom mađarizacije i germanizacije, pa je pokret 1903. godine

vrlo snažnog poticaja ima u **borbi za nacionalnu slobodu**. Upravo ova dva elementa — klasni otpor i borba za nacionalnu ravnopravnost — bila su osnovica revolucionarnih zbivanja u Hrvatskoj 1903. i 1904. godine, ali koje tadašnja slaba i nedorasla opozicija nije znala iskoristiti za postizavanje većih sloboda. Doduše, Khuen je pao, ali ostali su oni koji su ga postavili.

Događaje iz 1903. možemo također označiti kao jasnu prethodnicu revolucionarnih previranja na slavenskom jugu, koji su između dva svjetska rata rezultirali stvaranjem i jačanjem naprednog radničkog i komunističkog pokreta, te trijumfurali u narodnoj socijalističkoj revoluciji od 1941. do 1945. godine.

II.

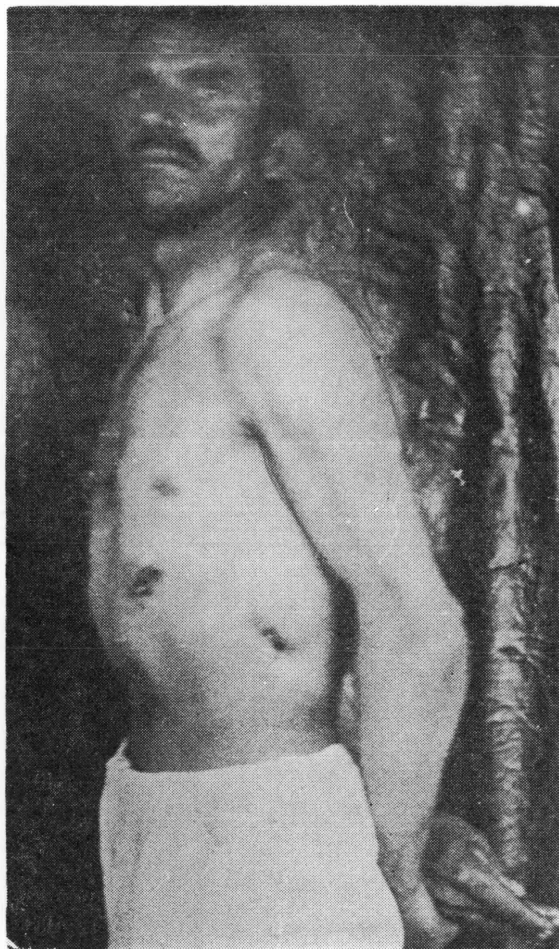
Pođimo sada u Kunovec tragom postojećih, doduše šturih, povijesnih izvora iz 1903. godine.

U svibnju, a osobito u lipnju, 1903. godine u Podravini je vrelo kao u kotlu. Pobune i nemiri nizali su se od Vinice kod Varaždina do Pitomače. Seljaci iz Kunovca i Kuzminca otvoreno su se početkom lipnja 1903. suprotstavili postavljanju mađarske zastave u svojim mjestima. O tome kotarski pretstojnik iz Koprivnice javlja 7. lipnja 1903. velikom županju varaždinskomu slijedeće: »Upravo sada javila je potpisanomu oružnička ophodnja, da je je jučer bila pozvana u pomoć u Kunovec i Kuzminec, gdje se bilo sabralo mnogo naroda da zapriječi izvješnje mađarske zastave«.

Krvavi finale ovog spontanog narodnog vrenja i bunta odigrao se u Kunovcu 26. lipnja 1903. godine. Idući dan poslao je županijski tajnik Stjepan Kenfelj iz Ludbrega slijedeći izvještaj velikom varaždinskom županu:

»Oružnici iz oružničke pratnje u Koprivnici odazvali su se zamolbi brahijalnog povjerenika Mihalovića, pak je oružnički satnik Mizler s oružničkim stražmešтром Drakulićem te tri oružnika došao ali ne u Pustakovec nego u Kunovec i poveo sa sobom iz Koprivnice pol satnije pješaka. Došav ovi u Kunovec najednom začuše u tamnomjesejnoj kapelici zvoniti na pobunu i netom vidješe kako žiteljstvo trči pred njih, najpri-

je goloruko a kašnje da dolazi oboružano vilama, kolcevima i sjekiricama, a bilo je vidjeti i kosa. Kako je sveudilj udaralo na tornju crkvice na pobunu, u tilom času okupilo se je više od 250 do 300 ljudi. Uslijed toga zauzelo je vojništvo i oružništvo poziciju protiv njima (...) Kako je još sveudilj na pobunu udaralo, potekao je oružnički satnik Mizler sa 2 oružnika da to dalje spriječi, ali je naišao na otpor seljaka prikupljenih oko kapelice, dok se je zvonar u crkvi zatvorio, pa se je stoga vratio (satnik) do vojništva, koje je ostalo na prije označenom mjestu, ne obaviv posla. Čim se je vratio odmah je pozvao žiteljstvo da se izjasni zašto se to zvonu na bunu i zašto su se u tolikom broju oboružani okupili, pa kada je čuo urlikanje »da se oni ne dadu prodati Madžarima, što bi svakako bilo kada bi se oglasi priljepljivali i da će se za to boriti do krvi« (...), oružnički satnik Mizler odredio je da oružnici preduzmu uhićenja. Kad je uzrujana i upravo bijesna masa tu odredbu začula, potrčalo je mnogo njih u susjedni dvor da dođu okolo kako bi zahvatili desno krilo oružništva i vojništva i tako ove opkolili. Videći poručnik od polusatnije, koja je došla iz Koprivnice, ovaj namišljaj, preskočio je s jedno sedam momaka preko plotu s drugoga kraja, te je tako zakrčio buntovnicima napadaj. Dok se je to zbilo, preduzeo je vani Drakulić uapšenje. Pograbil jednog buntovnika za prsa bacio ga je natrag među vojnike, koji ga prihvatiše. Kad je pograbil drugoga, udario je glavni kolovođa Antun Balaško jednoga oružanika vilama u dimije, ne ozlijediv ga ipak, a Drakulić bacio ovog natrag među vojnike, htio je pograbit Antuna Balaška, ali ovaj je udario Drakulića vilama o vrat i da ga nije srećom zahvatio za ovratnik bio bi ga usmrtio. Videć se u takvoj situaciji stražmeštar Drakulić u smrtnoj pogibelji u istom momentu čim je oćutio vile na vratu, upalio je pušku u Balaška, dok su ostala tri oružnika odapela 16 hitaca na buntovnike, a istodobno na dvorištu u poziciji postavljen poručnik dao je opaliti među tamo pred njim bučecu i grozeću se svjetinu 4 hica (...) Na mjestu su ostala tri mrtva, među kojima i Jakob Gregurina, također glavni buntovnik, dok su dvojica nakon nekoliko časaka na mjestu, gdje su se srušili, preminula, dok je teško ranjenih se-

Ranjeni Antun Balaško, jedan od glavnih kolovođa kunovečke bune 1903. godine (Muzej grada Koprivnice)

dam, a među njima i glavni kolovođa Antun Balaško«.

Evo i »bolničkog« finala kunovečke kalvarije: kotarski predstojnik iz Koprivnice javlja velikom varaždinskom županu 30. lipnja 1903. godine da je »danas jedan od ranjenih u Kunovcu (bio je to Ignac Petran, op. a.) umro. Sutra će biti sprovod. Sve mjere opreznosti pripremljene su«.

Tako je kunovečku bunu opisalo oružništvo. Nešto kasnije u Varaždinu se sudilo pobunjenim seljacima. Iz teksta optužnice, koju donosi i zagrebački »Obzor« od 13. listopada 1903. donosimo glavne izvode:

Mjesto u Kunovcu na kojem su se odigrali krvavi događaji 1903. godine (snimio V. Kostjuk 1973. godine)

»Kraljevsko državno tužilaštvo u Varaždinu tuži Antuna Balaška, Miška Šušnjaka, Jakoba Ožvanića, Miju Balaška, Gjuru Lončareka, Vida Balaška, Gjuru Lesara, Josipa Prloga, Stefa Šiljaka, Stefa Imbrišaka, Stefa Sitara, Blaža Prloga, Gjuru Bebeke, Imbru Staudara, Gjuru Gusia, Josipa Gečića i Blaža Gečića, sve poljodjelce, da su se dne 26. lipnja 1903. godine po prednjem dogovoru zgrnuli naoružani željeznim vilama, motikama, sjekirama, kolcima i inim oruđem u svrhu da se silom opru izaslaniku kotarske oblasti u Ludbregu pristavu Josipu pl. Mihaloviću, koji je uz asistenciju oružnika i vojske vršio svoju službu, proglasavajući prijeki sud, zabranu skupljanja i održavanja sajмова, vičući pri tom: »Mi odavde ne idemo i pribijanje oglasa ne damo, a svakoga ćemo usmrtiti tko to pokuša, hura!«. Kada su zatim oružnici otpornike uhićivali da su navalili na njih i na vojsku, te da je prvi Antun Balaško navalio željeznim vilama na oružnika Drakulića, udario ga vilama u prsa, a onda se ponovo zaletio na nj, pa da su tako oružnici i vojska otvorili vatru,

te je šest otpornika smrtonosno ozlijeđeno ozljedama podleglo, a nekoliko njih što lako što teško ranjena bila. Pošto su ovim svojim silovitim otporom htjeli obezuspješiti uredovanje spomenutih javnih organa, to su time počinili zločinstvo ustanka po paragrafu 68. kaznenog zakona, kažnjivo kod A. Balaška, M. Šušnjara i J. Ožvanića, koji se još uvijek nalaze u istražnom zatvoru kao kolovođe, po drugoj stavci paragrafa 70. kaznenog zakona, a kod ostalih po prvoj stavci istog paragrafa. Glavna rasprava održavat će se pred sudbenim stolom u Varaždinu, a sve će optuženike braniti poznati varaždinski odvjetnik g. dr. Pero Magdić. U obrazloženju optužnice pripovijeda se kako je naredbom bana od 23. lipnja o. g. bio uveden prieki sud na području ludbreškoga upravnog kotara. Općinski blagajnik iz Rasinje, Aleksandar Novak, imao je proglasiti prieki sud u Subotici, Kunovcu i Pustakovcu. Došavši iz Subotice i Botinovca u Kunovec, da i ovdje proglasi prieki sud i prilijepi oglas o tom, došao je, glasom optužnice, k njemu poslije poginuli Martin Ba-

Spomen-ploča poginulim seljacima u Kunovcu, koja je 1928. postavljena na župnoj crkvi u Koprivničkom Ivancu.

Na popisu nedostaje ime Ignaca Petrana, koji je od zadobivenih rana izdahnuo u koprivničkoj bolnici i pokopan na gradskom groblju

laško i rekao mu da ne da na svoju kuću ništa lijepiti, da on nije ništa dužan nikome, ako je dužan da će platiti, pa je skinuo proglas s kuće. Isto mu nije dala učiniti neka žena, pa kako su se ljudi skupljali, pobojao se Novak i vratio u krčmu Ivana Krauzera, gdje je na kuću prilijepio proglas. Iz krčme pred kojom se skupljala hrpa ljudi, vidio je kako dolazi iz Pustakovca Andro Maltarić, koga je blagajnik pozvao unutra, bojeći se sukoba s narodom. S ovim stražarom da je došao u kuću i Antun Balaško s još dvojicom, pak da je rekao blagajniku Novaku: »Pa kaj gospon blagajnik, kaj su oni sim došli, bi nas šteli madžarizirati, da (boga vam) vašega, čekajte dok

dojdu oni, ja ih bum vodil, onda ćete vi već znati, ja znam kam ih bum vodil!«. Na upit Maltarićev tko su to »oni« da je Balaško odgovorio: »Juristi!«. Novak nije dalje lijepio proglose, te je otišao iz Kunovca u Rasinju, gdje je sve pripovijedao općinskom upravitelju Karliću. U to, dne 25. lipnja (1903.) u jutro dođe oružnički stražmeštar Drakulić brahijalnom povjereniku Josipu pl. Mihaloviću u Rasinju s viješću da je u Kunovcu buna i da Kunovčani ne daju proglasiti prieki sud. Pl. Mihalović javio je to kotarskoj oblasti u Ludbregu, koja mu je brzojavno naložila da odmah, a ne tek slijedeći dan, to jest 26. lipnja, kako je on htio, priglasu u Kunovcu prieki sud. To je

uz asistenciju 24 do 26 vojnika učinjeno i proglašeno bude prilijepljen samo na Krauzerovu kuću. To je Mihalović imao obaviti i u drugim mjestima, pa kad je 26. lipnja bio u Kuzmincu, dojurio je k njemu oružnički stražmeštar Drakulić neka podje odmah u Kunovec, jer da je tamo buna. Kad je došao onamo čuo je zvonjenje, a ljudi su se počeli sa svih strana skupljati. Vojnici i oružnici da su kušali umirivati ljude da im proglašeno bude suda neće ništa naškoditi, ali ljudi su se jako užasno uzrujali i vikali: »Mi oдавne ne idemo i pribijanje oglasa ne damo, a svakoga ćemo usmrtiti tko to pokuša, hura!«. Pošto se narod nije htio razilaziti, poduzeta su neka uhićivanja, a kad su uhićivanja htjeli nastaviti, razbjesnio se narod, pa je tom zgodom, glasom optužnice, navalio na stražmeštra Drakulića, Mrdjenovića i druge, optuženi Antun Balaško i ostali narod, uslijed čega je Drakulić na Antuna Balaška, koji se na nj zaletio vilama, odao i pogodio, ne zna da li u ruku ili prsa. Pošto su se — veli optužnica — i drugi oružnici nalazili u pogibelji, otvorila se vatra od oružnika i vojnika, to je izbačeno 20 hitaca, od kojih je nekoliko ljudi smjesta palo, a ostali su se rastrčali. Na mjestu su ovom zgodom pali mrtvi: **Jakob Gregurina, Izidor Hanžek, Mijo Bebek, Josip Gregurina i Martin Balaško**, dočim je u koprivničkoj bolnici podlegao ozljedama za kratko vrijeme i **Ignac Petran**.«

Što teže što lakše tada su ranjeni seljaci **Stjepan Prlog, Đuro Bebek, Vid Vukić, Antun Balaško, Marko Šajković, Grga Gregurina, Jaga Hegedušić, Mara Petričević** i drugi.

III.

Gotovo tokom cijele 1903. i 1904. godine Podravina je bila na nogama pridružujući se tako općenacionalnom buntu protiv klasnog porobljavanja i odnarođivanja. U Virju je 11. svibnja 1903. demonstriralo više od stotinu seljaka, novi neredi izbili su 17. svibnja 1903. u Đelekovcu, Drnju i Peterancu, koncem svibnja i početkom lipnja zabuniše se seljaci iz Pitomače i okolnih mjesta, početkom lipnja bune se i seljaci iz Velikog Poganca i Botinovca, a 15. lipnja u Vrbanovcu, Ludbregu i još nekim okolnim selima. Velike demonstracije seljaka uz krva-

ve sukobe s vojskom odigrale su se u Ludbregu 21. i 22. lipnja 1903., zatim 17. veljače 1904. u Virju, pa nedugo zatim u Đurđevcu, 21. veljače 1904. u Kloštru Podravskom, da bi najkrvavije bilo 24. veljače 1904. godine u Pitomači (gdje je bilo mrtvih i ranjenih).

Narod se otvoreno, ali stihijski, neorganizirano i nepripremljeno pobunio protiv eksploatacije i nacionalnog ugnjetavanja. Stoga je i posve jasno da su »glavni nosioci, najodlučniji i najpožrtvovaniji borci u pokretu bili siromašni seljaci i radnici. Uz njih, najborbeniju ulogu odigrale su seljačke i radničke žene, te radnička i intelektualna omladina« (**Vaso Bogdanov**). Uzroci buntu hrvatskih seljaka ležali su prvenstveno u višestoljetnoj nepravednoj i nečovječnoj eksploataciji od strane gospode svih naziva i vrsta, te u bestijalnom nacionalnom ugnjetavanju od strane Mađžara, Nijemaca i Talijana. »Stvarni uzrok pokretu nalazio se u nacionalnom tlačenju, što ga mađžarski vlastodršci vrše nad Hrvatskom na osnovi Nagodbe od godine 1868. Nagodbenjačko obespravljanje i porobljavanje Hrvatske poprimilo je naročito drastične oblike u vrijeme vladavine bana Khuena Hedervaryja 1883. do 1903., i postala je za hrvatski narod toliko neodrživo da je ma i najnezatniji povod bio dovoljan da iz naroda nezaustavljivom silom provali decenijama nagomilavani gnjev i ogorčenost (...). S druge strane je i ovdje nacionalno tlačenje u stvari bila uvijena klasna vladavina, ekonomsko ugnjetavanje...« (**Bogdanov**).

Gotovo svi naši najistaknutiji povjesničari drže da je ovaj pokret bio »sasvim stihijski; hrvatska mu se opozicija nije stavila na čelo. Prvaci Narodne omladine, koja je bila donekle spremna da to uradi, uhapšeni su na samom početku pokreta, dok je nekolicina uspjela da pobjegne i da — uglavnom iz Ljubljane — podupire pokret proglašima i, što je važnije, obavještavanjem, prvenstveno socijalističke štampe. Tako se i europska javnost po prvi put zainteresirala za događaje i probleme u Hrvatskoj. Opozicija je ostala po strani, dijelom iz straha da bi široki narodni slojevi mogli ugroziti njene klasne pozicije — ta ona je i u vezi sa svojom uskom državno-pravnom politikom imala vrlo slabe veze s pukom — a dijelom i zbog svoje labave or-

ganizacije i straha pred represalijama. Energija narodnih masa tako je ostala neiskorištena» (**Jaroslav Šidak**).

Hrvatski narodni pokret stoga je bio »razbijen u masu nepovezanih akcija, uglavnom nesinhroniziran, u svojim najintenzivnijim oblicima ograničen samo na neka područja, bez jasnih operativnih ciljeva i perspektive, trpio stalne i žestoke udarce, dok se napokon nije izmorio i zaustavio« (**Rene Lovrenčić**). No, usprkos takvom završetku hrvatskog narodnog pokreta, njegovi rezultati i uspjesi bili su ipak veliki. To se očitovalo već u prvim godinama nakon pokreta, a pogotovo u kasnijem razvoju Hrvatske. »Od revolucije 1848., pa sve do 1918., hrvatski narodni pokret iz godine 1903./4. predstavlja najkrupnije, najznačajnije revolucionarno gibanje puka u Hrvatskoj. I po svojoj teritorijalnoj sveobuhvatnosti, i po trajanju, i po žrtvama i krupnim rezultatima, taj pokret pripada među najvažnije događaje novovjeke hrvatske povijesti« (Bogdanov).

Revolt narodnih masa izražen u pokretu 1903. i 1904. godine bio je bez sumnje vrlo važan činilac i pokazatelj stvarnog stanja u Hrvatskoj u to doba, kao i znak revolucionarnosti širokih potlačenih narodnih masa. Svakako da je taj pokret pozitivno djelovao i na nastajanje naprednog radničkog i komunističkog pokreta između dva svjetska rata, kao i na priklanjanje ogromne većine naroda općoj borbi protiv okupatora i za socijalističku narodnu revoluciju od 1941. i 1945. godine. To se odnosi za područje cijele Hrvatske, a osobito za Podravinu, gdje je narodni pokret 1903. u malom Kunovcu imao svoj krvavi finale.

IV.

Izvori i literatura:

1. Arhiv Hrvatske, dokumentacija o narodnom pokretu 1903. i 1904. godine;
2. Vaso Bogdanov: Hrvatski narodni pokret 1903./4., Zagreb 1961., monografija;
3. Leander Brozović: Prilozi povijesti kunovečke bune 1903., Koprivnički Hrvat, brojevi od 10. do 12., Koprivnica 1928.;
4. Leander Brozović: 25. godišnjica kunovečke bune, Koprivnički Hrvat, Koprivnica 1928., broj 19;
5. 25. godišnjica pogibije hrvatskih seljaka u Kunovcu, Hrvatsko kolo, broj 1., Koprivnica 1928.;
6. Dragutin Feletar: Dva seljačka bunta, Čakovec 1973.;
7. Dragutin Feletar: Podravina, Koprivnica 1973.;
8. Dragutin Feletar: Seljačke bune u Podravini, Glas Podravine, Koprivnica, 5. i 12. veljače 1971.;
9. Rene Lovrenčić: Geneza politike »novog kursa«, Zagreb 1972.;
10. Muzej grada Koprivnice, dokumentacija o kunovečkoj buni;
11. Šidak-Gross-Karaman-Šupić: Povijest hrvatskog naroda 1903—1914, Zagreb 1968.;
12. Marija Winter: Po dragom kraju — Ludbreg i okolica, Kaj, broj 3—4, Zagreb 1970.